

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВІДЕОКУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У статті розглянуто теоретичні і практичні проблеми відеокультури, яка належить до спеціалізованих аспектів медіакультури – культури сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом загалом сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. Одним із завдань формування відеокультури сучасного педагога є процес розвитку діалогової взаємодії студентів і викладача за рішенням ланцюга медіаосвітніх завдань. Підкреслено, що в умовах дистанційного навчання більша частина навчальної інформації надається у візуальній формі: графічні ілюстрації; анімація, аудіо- та відеофрагменти; емітаційні програми.

Відеокультура лежить на перетині трьох сфер – культурологічної, соціальної, психологічної та педагогічної. Культурний аспект відеокультури педагога полягає передусім у виробництві відеопродукції, що забезпечує передачу змісту навчання візуальними образами-зображеннями в найрізноманітніших формах прояву. Соціальний аспект відеокультури сучасного педагога передбачає загальну соціальну взаємодію між різними групами: адміністрацією, батьками, учнями, колегами тощо. Психологічний аспект відеокультури передбачає такі канали комунікації, як: візуальний образ, візуальний ефект, голос, музика, звуковий ефект, письмовий текст. Педагогічний аспект формування відеокультури педагога визначає особливості відеосприймання, що передбачає фіксацію, аналіз образного матеріалу медіа, його інтерпретацію, необхідну для розуміння та формування власного ставлення до інформації, ґрунтовний аналіз, порівняння й оцінювання, емоційне ставлення, творчу інтерпретацію сприйнятого, конструювання суб'єктивно нових образів і смислів на основі критичного мислення. До показників формування відеокультури педагога належать: забезпечення контакту, фільтрації та селекції відеопродукції, сприймання та розуміння візуальних медіатекстів, критичний аналіз їх змісту й форми, практичні уміння та прояви творчості щодо візуальних медіа, а також застосування правил медіагігієни.

Ключові слова: медіакультура, медіаосвіта, медіаграмотність, відеокультура, візуальний образ, комунікація, відеосприймання, педагог.

Медіакультура суспільства відіграє свою роль, посідає своє місце у системі його духовних цінностей, а медіакультура особистості – у її загальній культурі поряд із професійною, політичною та іншими різновидами культури особистості. Сучасні реалії зумовили перенесення у медіапростір значної частини освітнього процесу. У цьому просторі особистістю здобуваються не лише знання та вміння, а й виховуються цінності та розвивається емоційно-пізнавальна сфера. Тому проблема відеокультури педагога є актуальною проблемою сьогодення.

Розробкою теоретичних основ медіаосвіти та медіакультури займалися О. Дем'янчук [3], Л. Найдьнова [4], Г. Онкович [5], А. Плухіна [6], П. Саварін [8], М. Слюсаревський [4] та інші вчені. Сучасні проблеми впровадження інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес досліджують О. Безносюк [1], Р. Гуревич [2], Н. Постернак [7], П. Саварін [8] та ін.

Ми звикаємо до понять «медіакультура», «медіаосвіта», «медіаграмотність», які трактуються з позицій культурології, соціології, психології, педагогіки. Щодо поняття «медіакультура», то наведемо деякі з визначень: «культура сприймання і виробництва соціальними групами та соціумом загалом сукупності інформаційно-комунікаційних засобів, що функціонують у суспільстві, знакових систем, технологій комунікації, пошуку, збирання, виробництва і передавання інформації. На особистісному рівні медіакультура означає здатність людини ефективно взаємодіяти з масмедіа, адекватно поводитися в інформаційному середовищі, здійснювати ціннісно-вольову рефлексивну регуляцію інформаційної поведінки» [4]; «діалоговий спосіб взаємодії з інформаційним суспільством» [8, с. 32]. «Медіаосвіта» – «частина освітнього процесу, спрямована на формування у суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою масмедіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільну телефонію) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій [4].

Водночас утверджуються й нові наукові відгалуження, що їх вони позначають. Педагогічна наука «на очах збагачується новим напрямом – медіапедагогікою, яка, за логікою, має складатися з медіавиховання, медіаосвіти й медіанавчання і обслуговуватися відповідними технологіями» [5, с. 2–4]. Відеокультура належить до «спеціалізованих аспектів медіакультури: візуальної медіакультури (сприймання кіно, телебачення), аудіальної і музичної медіакультури, розвинених естетичних смаків щодо форм мистецтва, опосередкованих масмедіа, сучасних напрямів медіа-арту» [4]. Разом з тим теоретичні та практичні питання формування відеокультури є не досить дослідженими.

Мета статті – проаналізувати теоретичні та практичні питання формування відеокультури сучасного педагога та виокремити її особливості.

Одним із завдань формування відеокультури сучасного педагога є «процес розвитку діалогової взаємодії студентів і викладача за рішенням ланцюга медіаосвітніх завдань» [8, с. 33]. Упровадження різноманітних медіа в освітній процес може бути тільки «за умови професійно підготовленого педагога, який

володіє достатнім рівнем знань і вмінь використання медіа у своїй діяльності. Використання елементів медіа в освітньому процесі потребує появи нової формації педагогів, здатних якісно реалізовувати на практиці можливості інноваційних технологій і впровадити їх у навчання» [6, с. 1016].

Особливість інформаційного простору сучасного суспільства полягає в тому, що ці традиційні інформаційні кордони дедалі більше руйнуються. В доінформаційну добу існували інформаційні кордони, обмеження доступу, системи допусків тощо. Нині ми переживаємо епоху інформаційної вседоступності. Сучасні школярі непогано інформовані щодо особливостей взаємодії та систем цінностей, що її регулюють та представлені в інформаційному просторі, презентуючи в ньому зразки поведінки, зокрема суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії. Вимушений перехід на формат дистанційного навчання зумовив досить складну інформаційну та педагогічну ситуацію, в якій відбувається освіта сучасного покоління.

Доступність інформації та недосконалість механізмів її регулювання роблять надзвичайно важливими питання формування медіакультури особистості, яка самостійно здатна захистити себе від інформаційних зваб, потенційно шкідливої інформації, яка руйнує систему її цінностей.

Заглиблюючись у розуміння сучасних вимог дистанційного навчання, варто наголосити на одній дуже важливій особливості: більша частина навчальної інформації надається у візуальній формі. На думку педагогів, «методично обґрунтованим є використання дидактичних можливостей дистанційного навчання, об'єктами якого можуть бути: будь-який текст; графічні ілюстрації; анімація, аудіо та відеофрагменти; емітаційні програми» [1, с. 267–270]. Окрім того, медіа постійно продукують візуальні, аудіовізуальні образи, які використовуються педагогами у своїй діяльності.

Візуальний компонент медіакультури – це не лише її «візуальна предметність (зміст), а й обов'язково візуально-образні смисли. І саме тому візуальний світ сучасної людини завдяки медіа не лише наповнився зоровими об'єктами, а й розширився завдяки візуально-смісловим системам» [8, с. 71].

У процесі дистанційного навчання педагог постійно створює, записує, копіює, тиражує, зберігає, поширює, транслює візуальну медіапродукцію. Але, мабуть, найважливішою її функцією є здійснення комунікації між педагогом та здобувачем освіти, опосередкованої не лише мовленням, а й візуальними образами.

Візуальний аспект медіакультури, що пов'язаний зі створенням та забезпеченням сприймання візуально-сміслових конструктів – відеотекстів, виокремлюється у відеокультуру, яка, будучи частиною загальної медіакультури, водночас охоплює виробництво та споживання саме візуальної частини медіапродукції. Разом з тим відеокультура являє собою складну систему взаємодії соціокультурного та психолого-педагогічного феноменів.

Історія розвитку візуальних засобів навчання ілюструє динаміку неухильного ускладнення їх технологічного забезпечення й відповідно збільшення їхніх функцій. Функція спілкування в Інтернеті може бути візуалізованою за допомогою вебкамери, що дає можливість бачити всіх учасників навчального заняття у реальному часі. Тому всі засоби інтернет-зв'язку можна вважати візуальними засобами навчання.

Культурний аспект відеокультури педагога полягає передусім у виробництві відеопродукції, що забезпечує передачу змісту навчання візуальними образами-зображеннями в найрізноманітніших формах прояву.

Виробництво відеопродукції охоплює технічне забезпечення створення візуального образу та ціннісно-смісловне наповнення системи взаємопов'язаних візуальних образів.

Разом зі створенням власного сайту від педагога «набагато серйознішого підходу вимагає спеціальна розробка курсу з використанням Інтернет-сайту та формування комплексу методичних матеріалів для розміщення на особистій сторінці. Необхідно уточнити, що технічні засоби забезпечення навчального курсу стають навчальними тільки в процесі реалізації їх дидактичних властивостей. Тому акценти повинні бути зміщені на розробку ефективних процесів навчання, а не на формування технічного засобу навчання» [7, с. 426].

Саме технічний бік медіа (як технічне забезпечення відеокommунікації), медіатехнології (як прийоми виразності візуальних образів) та психотехнології (як прийоми психологічного впливу завдяки візуальним засобам) забезпечують соціокультурний аспект міжособистісної педагогічної взаємодії, який ми виокремлюємо у відеокультуру педагога.

Отже, відеокультура лежить на перетині трьох сфер – культурологічної, соціальної, психологічної та педагогічної. Поєднуючи у собі такі їхні головні властивості, як візуальність, опосередкованість засобами масової комунікації, масову спрямованість та спрощені цінності, вона становить насамперед суспільний феномен виробництва і споживання відеопродукції. Будучи неоднозначним явищем у житті сучасної людини.

Соціальний аспект відеокультури сучасного педагога передбачає загальну соціальну взаємодію. Важливим аспектом соціальної взаємодії є комунікація між різними групами: адміністрацією, батьками, учнями, колегами тощо. «Розвиток сервісів соціальних медіа дозволив здійснювати спілкування студентів між собою: обмінюватися думками, досвідом і знаннями, взаємодіяти один з іншим, встановлювати контакти, здійснювати обмін новинами, інформацією, відео, фото, музикою і гіперпосиланнями. Відповідно до цього вони можуть бути використані в навчальному процесі» [2, с. 4].

Характерною ознакою такої комунікації є відтермінованість зворотного зв'язку між джерелом та аудиторією. Загальними функціями медіальної комунікації є підтримка соціальної згуртованості, інформування, просвіта тощо. Реалізація цих функцій більшою або меншою мірою є візуалізованою. Зокрема, образна, образно-вербальна, образно-музична форми подання й тиражування інформації стають переважаючими.

Тому в контексті відеокультури функціями візуальних медіа як технологій, що забезпечують медіальну комунікацію, є копіювання та поширення відеопродукції, об'єктивність відображення фізичних об'єктів і фіксація миті, створення динамічного зображення у форматі розгорнутих візуально-сміслових структур, візуальний супровід інформації, можливість сприймання візуальної інформації у будь-якому форматі та можливість опосередкованої візуальної комунікації. Фотографії, відеофрагменти, анімація, комп'ютерна графіка та інші відеозасоби збагатили освітній процес у плані як нових форматів бачення, так і нових типів педагогічної комунікації. До того ж виникає феномен розмаїття відеовподобань, відеосмаків, які відрізняють одні групи споживачів візуальних образів від інших за віковими, гендерними, демографічними ознаками.

Психологічний аспект відеокультури передбачає такі канали комунікації, як: візуальний образ, візуальний ефект, голос, музика, звуковий ефект, письмовий текст. У процесі навчання педагог повинен враховувати відмінності між цими основними каналами. Наприклад, фотографія є відносно індиферентною до типу комунікацій: вона однаково пристосована як для індивідуального сприймання, так і для групового сприймання у межах відповідної теми, сюжету. Кіно передбачає особистісні переживання, індивідуальне ставлення до змісту, відсутність взаємин між глядачем та персонажем. У такій комунікації не існує зворотного зв'язку. Проте кіно передбачає можливість взаємодії глядачів у процесі обговорення. Отже, педагог сприяє інтимному контакту зі змістом та ініціює обговорення після перегляду. Тому загалом провідною функцією відеокультури можна вважати насамперед соціально-комунікативну.

Можна виділити також психологічний аспект відеокультури, який має дві площини: психологію медіавиробництва та психологію сприймання медіатекстів групами й окремою особистістю. Головною умовою сприймання об'єктів візуальної культури є не лише уміння бачити зовнішні предметні ознаки, а й здатність проникати у смисл, сутність візуального об'єкта. Відеокультура особистості є психологічним утворенням, яке становить систему набутих способів споживання медіапродукції та відеопродукції.

Педагогічний аспект формування відеокультури педагога визначає особливості відеосприймання. Педагог повинен враховувати, що набуття способів сприймання відеопродукції детерміноване принципом інтеграції методів навчання. Дотримання принципу інтеграції методів навчання забезпечується виконанням низки вимог: «зв'язок методу як системного об'єкта з іншими елементами педагогічного процесу; ефективність навчального процесу як основний критерій застосування інтеграції методів; стимуляція переходу навчання студентів на творчий рівень... Інтеграція методів навчання містить такі етапи, як: 1) формування «банку» методів; характеристика кожного методу за ознаками, основними функціями, внутрішніми правилами застосування, відмінностями від інших методів; розбиття методу на компоненти; 2) моделювання змісту навчання; 3) вибір методів для інтеграції залежно від мети навчання і його змісту, а також виявлення структурних елементів, що інтегруються» [9, с. 74].

Відеосприймання становить когнітивну аналітично-синтетичну здатність, яка передбачає фіксацію, аналіз образного матеріалу медіа, його інтерпретацію, необхідну для розуміння та формування власного ставлення людини до сприйнятої інформації. Розвинене відеосприймання передбачає фільтрацію та селекцію відеоматеріалу, його ґрунтовний аналіз, порівняння й оцінювання, емоційне ставлення до нього, творчу інтерпретацію сприйнятого, конструювання суб'єктивно нових образів і смислів на основі критичного мислення.

Центральною ланкою розвинутої системи способів споживання візуальної медіапродукції є когнітивні стратегії, зокрема *стратегія формування критичного мислення*. Критичне мислення у сфері медіа – це не лише операціональні дії, а й когнітивна аналітично-синтетична здатність особистості до поетапного аналізу, відстеження, логічно аргументованого судження щодо змісту й форми медіатекстів, а також самостійність, свідоме незалежнення мислення від стереотипів, результатом чого є формування власної позиції. Це взаємодія відеосприймання медіатекстів та критичного переосмислення їхніх змісту й форми. Творча інтерпретація візуальних, аудіовізуальних медіатекстів – це процес утворення нових образно-мисленневих структур на основі візуального критичного мислення.

До показників формування відеокультури педагога належать: забезпечення контакту, фільтрації та селекції відеопродукції, сприймання та розуміння візуальних медіатекстів, критичний аналіз їх змісту і форми, практичні уміння та прояви творчості щодо візуальних медіа, а також застосування правил медіагігієни. Відповідно, критеріями відеокультури педагога є: культурний, емоційно-мотиваційний, критично-когнітивний, прагматично-практичний, креативний, медіагігієнічний тощо.

Висновки. Відеокультура педагога як система способів споживання відеопродукції забезпечує можливість зворотного зв'язку у процесі медіальної комунікації на рівні сприймання, розуміння, критичного мислення, творчої інтерпретації, практичної й творчої діяльності суб'єкта у відеогалузі. Таким чином, відеокультура педагога може розглядатись як квінтесенція його загальної медіакультури.

Використана література:

1. Безносок О. О. Нові інформаційні технології навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності. *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах*. № 1. 2011. С. 267–270.
2. Гуревич Р. С. Використання сучасних технологій навчання у ВНЗ. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 2. С. 3–10.

3. Дем'янчук О., Саварін П. Медіаграмотність та медіакомпетентність викладачів як основа підготовки фахівців технічного профілю. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Педагогічні науки»*. Луцьк, 2014. № 8(285). С. 19–23.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) / за ред. Л. А. Найдьонові, М. М. Слосаревського. Київ. 2016. 16 с.
5. Онкович Г. Медіапедагогіка і медіаосвіта: поширення у світі. *Дивослово*, 2007. № 6. С. 2–4.
6. Плукхіна А. Теоретичні передумови підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів медіаосвітніх умінь. *Шлях науки*. № 7 (5), 2021. С. 1014–1023.
7. Постернак Н. О. Використання інтернет-технологій у роботі викладача вищого навчального закладу. *Молодий вчений*. 2017. № 4. С. 425–428.
8. Саварін П. В. Підготовка майбутнього викладача технічних дисциплін до застосування медіатехнологій у професійній діяльності : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. Луцьк. 2017. 270 с.
9. Yakymovych T., Bilyk O., and Kushpit U. Integrated approach to methods of preparation of teachers in conditions of mutual education. *Балканско научно обозрение*. Vol. 3, No. 2 (4), 2019, pp. 73–75.

References:

1. Beznosyuk O. O. (2011) Novi informatsiyni tekhnolohiyi navchannya yak zasib aktyvizatsiyi navchal'no-piznaval'noyi diyal'nosti [New information technologies of training as a means of activation of educational and cognitive activity]. Measuring and computing equipment in technological processes. No. 1. 2011. S. 267–270 [in Ukrainian].
2. Gurevich R. S. (2014) Vykorystannya suchasnykh tekhnolohiy navchannya u VNZ [The use of modern learning technologies in higher education]. Theory and practice of social systems management – Teoriya i praktyka upravlinnya sotsial'nymy systemamy. No. 2. Pp. 3–10 [in Ukrainian].
3. Dem'ianchuk O., & Savaryn P. (2014) Mediahramotnist ta mediakompetentnist vykladachiv yak osnova pidhotovky fakhivtsiv tekhnichnoho profilu [Media literacy and media competence of teachers as a basis for training technical specialists]. Naukovyi visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriya "Pedahohichni nauky", 8(285), 19–23 [in Ukrainian].
4. Kontseptsiya vprovadzhennya mediaosvity v Ukrayini (nova redaktsiya) (2016) [The concept of implementation of media education in Ukraine (new edition)]. Za red Naidonova L., & Sliusarevskiy M. Kyiv. 16 p. [in Ukrainian].
5. Onkovich G. (2007) Mediapedahohika i mediaosvita: poshyrennya u sviti [Media pedagogy and media education: distribution in the world]. Divoslovo, No. 6. P. 2–4 [in Ukrainian].
6. Plukhina A. (2021) Teoretychni peredumovy pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do formuvannya v uchniv mediaosvitnikh umin' [Theoretical prerequisites for the preparation of future primary school teachers to the formation of students' media educational skills]. Shlyakh nauky, 7 (5), P. 1014–1023 [in Ukrainian].
7. Posternak N. O. (2017) Vykorystannya internet-tekhnolohiy u roboti vykladacha vyshchoho navchal'noho zakladu [The use of Internet technologies in the work of a teacher of higher education]. Molodyy vchenyy. No. 4. Pp. 425–428 [in Ukrainian].
8. Savarin P. V. (2017) Pidhotovka maybutn'oho vykladacha tekhnichnykh dysyplin do zastosuvannya mediatekhnolohiy u profesiyniy diyal'nosti [Preparation of the future teacher of technical disciplines for application of media technologies in professional activity]: Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata pedahohichnykh nauk 13.00.04 "Teoriya i metodyka profesiynoyi osvity". Luts'k. 270 s. [in Ukrainian].
9. Yakymovych T., Bilyk O., and Kushpit U. (2019) Integrated approach to methods of preparation of teachers in conditions of mutual education. *Balkansko nauchno obozrenye*. Vol. 3, No. 2 (4). Pp. 73–75.

Yakymovych T. D., Zinchuk I. V., Mychka-Levchenko Yu. Z. Particularities of formation of the modern teachers' video culture

The article deals with the theoretical and practical problems of video culture, which is a specific aspect of media culture, i.e. the culture of perception and production of the integrity of information and communication media, performing in society, semi-otic systems, communication technologies, search, storage, production and information transfer by social groups and society generally. One of the tasks of modern teachers' video culture formation is fulfilled in the process of dialogue interaction of students and teachers by solving a chain of media educating tasks. It is noted that in conditions of distance learning, a significant portion of educational information is presented in visual form: graphic illustrations, audio and video; simulation programs.

Video culture stays on the crossing of three branches, namely cultural, social, psychological and pedagogical. The cultural aspect of a teacher's video culture is primarily revealed in production of video products, transferring the learning contents through visual images in various forms. Social aspect of a modern teacher's video culture suggests a general social interaction between different groups: administration, parents, students, colleagues, etc. Psychological aspect of video culture involves such communication channels as visual image, visual effect, voice, music, sound effect, written text. Pedagogical effect of video culture formation defines particularities of video perception, expecting fixation, analysis of the imaginary media material, its interpretation, necessary for comprehension and formation of personal attitude to the information, detailed analysis, comparison and evaluation, emotional appraisal, creative interpretation of the seen material, construction of subjective new images and concepts on the base of critical thinking. Indicators of the teacher's video culture formation include: maintenance of contact, filtration and selection of video products, perception and comprehension of visual media texts, critical analysis of their forms, practical skills and manifests of creativity concerning visual media, as well as application of the media hygiene rules.

Key words: *media culture, media education, media literacy, video culture, visual image, communication, visual perception, teacher.*